

Міністерство освіти і науки України
Миколаївський державний гуманітарний університет
імені Петра Могили
комплексу “Києво-Могилянська академія”

В.Д. БРОННІКОВ

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ

*Навчально-методичні
матеріали*

Методична серія

Випуск № 107

Видавництво МДГУ ім. Петра Могили
Миколаїв
2008

УДК 332.021
ББК 65.05
Б 88

Рекомендовано до друку кафедрою політичних наук МДГУ ім. Петра Могили (протокол № 10 від 02.07.2008 р.).

Рекомендовано до друку вченою радою МДГУ ім. Петра Могили (протокол № 1 (65) від 11.09.2008 р.).

Рецензенти:

Іванов М.С. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри державної служби Інституту державного управління МДГУ імені Петра Могили.

Шкуренко К.О. – кандидат політичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Південно – Слов'янського інституту КСУ.

Бронніков В.Д.

Б 88

Регіональна політика і розвиток територій: Навчально-методичні матеріали. – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Вип. 107. – 56 с. (Методична серія)

Робота “Регіональна політика і розвиток територій” є необхідною у навчанні магістрам-політологам та спеціалістам інших гуманітарних напрямків, а також може бути використана студентами, викладачами, пропагандистами, які цікавляться проблемою регіоналістики.

УДК 332.021
ББК 65.05

© Бронніков В.Д., 2008
© МДГУ ім. Петра Могили, 2008

ЗМІСТ

Концепція дисципліни	5
Розподіл загальних навчальних годин	6
Шкала рейтингової оцінки знань з курсу	
“Регіональні політика і розвиток територій”	7
Ділова гра “Аграрно-промислова регіональна політика України”	8
Тематичний план лекцій	9
План групових занять з курсу	
“Регіональна політика і розвиток територій”	12
Список рекомендованої літератури	38
Теми рефератів	43
Питання до заліку та іспиту	46
Додаток 1	49
Додаток 2	50
Додаток 3	51
Додаток 4	51
Додаток 5	52
Додаток 6	53
Додаток 7	54
Додаток 8	54
Додаток 9	55

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ

Лекції – 50 годин.

Практичні заняття – 36 годин.

Факультет	Політичних наук
Кафедра	Політології
Триместр	13,14
Лекцій	52
Групових занять	37
Самостійної роботи	70
Контроль	Залік, іспит
Назва і індекс спеціалізації дисципліни за навчальним планом	Магістр політології 8.040301
Автор курсу:	Бронніков В.Д.
№ дисципліни за навчальним планом	11
Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри політології Протокол	

Самостійна робота здійснюється у формах:

1. Вивчення окремих тем курсу.
2. Написання та захист творчої дослідницької роботи.
3. Підготовка статей, доповідей, виступів на конференціях.

Контроль здійснюється у таких формах:

1. Поточний (опитування на лекціях, групових заняттях).
2. Проміжний (в кінці кожної теми у вигляді колоквиуму, контрольних робіт, термінологічного диктанту, тестів, кросвордів).
3. Підсумковий (іспит).

КОНЦЕПЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ

Трансформація суспільства, складнощі становлення державності, перехід до багатокладної економіки – фактори, що спричинили падіння рівня життя переважної більшості населення України.

Аналіз досвіду розвинутих країн світу доводить, що їх успіхи в соціально-економічному розвитку певною мірою пов'язані з посиленням регіоналізації управління.

Тому для України проблеми регіональної політики набувають дедалі більшої ваги, потребують відповідного осмислення.

У межах курсу “Регіональна політика й розвиток територій” розглядаються питання, пов'язані з формуванням регіональної політики, аналізуються економічні, соціальні, правові аспекти розвитку регіонів і зміни, які відбуваються в них за умов перехідної економіки, вступу в ВТО, розглядаються базові положення ринкового реформування регіонів.

1. В результаті вивчення цього курсу студенти мають знати:

Основні цілі, напрямки, риси й зміст аспектів регіональної політики; політичні, правові принципи, засади на яких ґрунтується регіональна політика; інституціональну структуру та механізми реалізації регіональної політики; питання, що стосуються реформування регіонального управління та ін.

2. В результаті вивчення цього курсу студенти мають вміти:

Аналізувати проблеми регіонального розвитку; визначати переваги й недоліки тих чи інших управлінських рішень; давати порівняльну характеристику рівня соціально-економічного розвитку регіонів; оцінювати економічні стосунки з сусідніми регіонами країн СНД та ЄС.

РОЗПОДІЛ ЗАГАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН

	Теми та розділи курсу	Лекції	Групові заняття
--	-----------------------	--------	-----------------

13 триместр

1	Регіональна політика як невід’ємна складова загальнодержавної політики	4	2
2	Теоретичні засади формування регіональної політики	4	2
3	Сучасний стан та тенденції економічного та соціального розвитку регіонів України	4	2
4	Розвиток місцевих бюджетів – необхідна умова реалізації цілей регіонального розвитку.	4	2
5	Використання природних ресурсів регіонів.	4	2
6	Трудовий потенціал регіонів України: проблема збереження та розвитку	4	2
7	Політика розвитку регіональних комплексів.	2	2
8	Комплексний аналіз територіальної структури господарства.	2	1
	Усього годин	28	15

14 триместр

9	Соціальна регіональна політика	2	2
10	Регіональна демографічна політика	4	4
11	Політика зайнятості та рекреаційна регіональна політика	2	2
12	Гуманітарна регіональна політика	4	4
13	Проблеми регіональної політики в контексті глобалізації	4	4
14	Регіональна політика Європейського Союзу	2	2
15	Транскордонне співробітництво регіонів	4	4
	Усього годин	22	22

**ШКАЛА РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАТЬ З КУРСУ
“РЕГІОНАЛЬНІ ПОЛІТИКА І РОЗВИТОК
ТЕРИТОРІЙ”**

№	Вид робіт	К-сть балів	К-сть заходів	Всього
13 триместр				
1	Опитування (усне) - протягом триместру	8	4	32
2	Контрольна робота	10	1	10
3	Реферат	20	1	20
4	Ділова гра	8	1	8
5	Залік	30	1	30
	Всього:	76	8	100
14 триместр				
	Опитування (усне) - протягом триместру	5	7	35
	Контрольна робота	10	1	10
	Реферат	15	1	15
	Іспит	40	1	40
	Всього	70	10	100

ДІЛОВА ГРА “АГРАРНО-ПРОМИСЛОВА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ”

У грі беруть участь 15-30 осіб. Формуються 3-4 команди – “регіони” по 5-10 осіб. Завдання “регіонів” – підготувати виступи щодо основних тенденцій аграрно-промислового розвитку свого регіону, можливостей стимулювання позитивних і послаблення негативних явищ. Окремо обираються студенти-експерти, які формують “уряд” країни. Під час роботи в групах вони займаються дослідженням нормативних актів і програм.

Гра розрахована на 1 год 20 хв.

РОБОЧИЙ ПЛАН ГРИ

№	Вид діяльності	Час, хв.
1	Інформативна частина: розкриття теми і змісту гри учасникам	5
2	Підготовча частина: обрання експертів і модераторів, формування команд, роздача методичних і допоміжних матеріалів	5
3	Робота в групах: мозковий штурм “Проблеми аграрно-промислового розвитку регіону”	15
4	Виступи спікерів від кожного регіону. Питання, обговорення	15
5	Визначення загальних і специфічних проблем аграрно-промислового розвитку України. Виступи експертів	10
6	Робота в групах: мозковий штурм “Модернізація аграрно-промислового розвитку регіону”	15
7	Виступи спікерів від кожного регіону. Питання, обговорення	10
8	Підсумки. Виступи експертів	5

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Регіональна політика як невід’ємна складова загальнодержавної політики.

Визначення поняття “Регіональна політика”; внутрішні та зовнішні аспекти регіональної політики; актуальність регіонального підходу в сучасних геополітичних умовах; геополітичні та гео економічні обставини, що впливають на регіональний розвиток; головні задачі, напрямки регіональної політики; цілі регіональної політики, з урахуванням її багатоцільового та комплексного характеру; прогнозування та програмування (інструменти регіональної політики); суб’єкти регіональної політики; визначення проблемних регіонів – як ключові компоненти регіональної політики; критерії на основі яких здійснюється класифікація проблемних регіонів завдання державної регіональної політики в Україні.

Тема 2. Теоретичні засади формування регіональної політики.

Європейська хартія про регіональне самоврядування; принцип субсидіарності; принцип солідарності; принцип вибірковості; децентралізація та її форми: історія децентралізаційних процесів в Україні; досвід Центральної та Східної Європи, формування регіонального; принципу партнерства, як співробітництво між суб’єктами різних рівнів: між секторне співробітництво в системі місцевого самоврядування; агентства регіонального розвитку; принципи моніторингу; зворотній зв’язок між владою та регіонами; роль соціальних досліджень; принцип програмування; принцип концентрації, адитивізму.

Тема 3. Сучасний стан та тенденції економічного і соціального розвитку регіонів.

Визначення поняття “регіон”; правові та політичні аспекти цього поняття; районування як своєрідна територіальна систематика, вибір принципу регіонального поділу, регіони та економічні райони України; економічні районування в ЄСРР; моделі соціально-економічного районування в Україні; функції регіонів: функції сумісності.

Тема 4. Розвиток місцевих бюджетів – необхідна умова реалізації цілей регіонального розвитку.

Децентралізація державних функцій; недоліки існуючої системи формування доходів місцевих бюджетів; визначення оптимальних співвідношень між регіональними можливостями і централізованими

надходженнями; форм фінансової допомоги регіонам; принципи визначення розміру допомоги регіонам, основні напрямки бюджетної регіональної політики; вплив податкової політики на формування бюджету.

Тема 5. Використання природних ресурсів регіону.

Природно-ресурсний потенціал регіонів: комплексний географічний кадастр природних умов і ресурсів; природно-ресурсний потенціал України: земельний, мінеральний, рекреаційний, водний, рослинний, фауністичний; природокористування в регіонах; природні умови та природні ресурси; економічна оцінка природних ресурсів; антропогенно-техногенне навантаження на регіони.

Тема 6. трудовий потенціал регіонів України: проблема збереження та розвитку.

Методологічні та методичні основи визначення та оцінки трудового потенціалу. Оцінка якісних характеристик розвитку трудового потенціалу. Стартові умови формування трудового потенціалу в регіонах. Основні напрями збереження та розвитку трудового потенціалу.

Тема 7. Політика розвитку регіональних комплексів.

Поняття “комплексності”: регіональні комплекси, міжгалузеві комплекси; процес формування, види міжгалузевих комплексів; енерго-виробничі цикли, аналіз структури господарства регіону за міжгалузевими комплексами та циклами. Особливості циклів. Терміни “територіальна організація продуктивних сил”, “територіальна організація господарства” та ін. Дослідження ж територіальної організації господарства повною мірою зберігає таку ж економічну орієнтацію і разом з тим дозволяє розглядати виробництво взаємопов’язане із соціальною сферою, демографічною ситуацією, станом довкілля.

Тема 8. Комплексний аналіз територіальної структури господарства.

Територіальна організація виробництва регіону; територіальна організація сфери послуг регіону, територіальна структура господарських комплексів регіонів (типи територіальних структур господарств); практичне значення аналізу територіальних структур господарства.

Тема 9. Соціальна регіональна політика.

Мета, основні напрями, механізми реалізації. Політика соціального захисту. Житлова політика. Урбаністична політика.

Тема 10. Регіональна демографічна політика.

Сутність проблеми, довге та короткоцільове програмування; формування пропорційної віково-статевої структури населення; підвищення безпеки праці. Характеристика регіонів за демографічними особливостями. Демографічна ситуація в депресивних регіонах. Вплив демографічних особливостей на регіональну політику. Забезпечення стабільної демографічної політики.

Тема 11. Політика зайнятості та рекреаційна регіональна політика.

Поняття, форми зайнятості та державна політика в цій сфері. Правове регулювання зайнятості населення України. Аналіз закону України “Про зайнятість населення”. Політика зайнятості Європейського Союзу: перспективи для України. Характеристика потенціалу природно-рекреаційних ресурсів України. Туристичний та курортно-рекреаційний комплекс Миколаївської області.

Тема 12. Гуманітарна регіональна політика.

Сутність, основні задачі, шляхи здійснення; формування національної свідомості: формування вільно-відкритої ініціативної – особистості; патріотичне формування: створення власного культурного фундаменту з урахуванням історичної, географічної, етнічної специфіки; вплив російської мови.

Тема 13. Проблеми регіональної політики в контексті глобалізації.

Співвідношення регіональної політики та глобалізації. Історичні етапи розвитку регіонів. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: асиметрична інтеграція та регіональна безпека, специфіка АТР; регіональна політика Центральної Азії; регіональна політика США. Регіональна політика Австралійського Союзу, Африки та Латинської Америки.

Тема 14. Регіональна політика Європейського Союзу.

Завдання регіональної політики Європейського Союзу. Основні інструменти. Характеристика особливостей концепцій спільного розвитку. Панєвропейська динаміка руху регіонів. Адаптивні регіональні моделі країн Центральної Європи.

Тема 15. Транскордонне співробітництво регіонів.

Виклики та можливості для розвитку транскордонного співробітництва в контексті розширення ЄС. Особливості регіональної інтеграції транскордонного співробітництва ЄС з іншими країнами. Зони вільної торгівлі в світовій економіці (ВТО, вступ України). Регіональні торговельні домовленості та Україна.

ПЛАН ГРУПОВИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ “РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ”

Практичне заняття № 1 (2 год.)

Регіональна політика як невід’ємна складова загальнодержавної політики

1. *Актуальність регіонального підходу в подоланні кризових явищ.*
2. *Напрямки та цілі регіональної політики.*
3. *Визначення поняття “регіональна політика”.*
4. *Методи регіональної політики.*
5. *Завдання державної регіональної політики в Україні.*

Готуючись до першого питання семінару, слід акцентувати увагу на тому, що, розбудовуючи власну державу, Україна поряд із здійсненням політики виходу з кризи має визначити нову, науково обґрунтовану регіональну і структурну політику. Існують кілька загальноновизначених регіонотворчих чинників – етнічний (і в його складі мовний та релігійний), господарсько-економічний та географічний. Ці чинники створюють особливі внутрішньорегіональні зв’язки, які дозволяють говорити про регіон як про соціальну, економічну та історичну цілісність.

У другому питанні слід розкрити зміст чотирьох напрямів регіональної політики: державне сприяння демократичному самоврядуванню й управлінню кожним регіоном; в його органічних інтеграційних зв’язках з іншими регіонами і державою; поглиблення територіального поділу праці і спеціалізації; здійснення регіональної науково-технічної політики; економічного використання місцевих ресурсів тощо; забезпечення відкритості української економіки.

Для підготовки до третього питання необхідно проаналізувати концепції та декларації: “Концепція програми сприяння місцевому і регіональному розвитку та зміцненню засад місцевого самоврядування України”. “Декларація про об’єднання зусиль заради місцевого і регіонального розвитку та процвітання України.” “Відкрита громадська угода по об’єднанні зусиль заради місцевого та регіонального розвитку і процвітання України”, визначити завдання державної регіональної політики в Україні та поняття “регіональна політика”.

Четверте питання вимагає розгляду та аналізу методів регіональної політики. Слід виявити, які методи є пріоритетними для даної дисципліни.

П'яте питання передбачає розкриття завдань державної регіональної політики в Україні та поняття "регіональна політика". Завдання полягає в підвищенні економічної міцності регіонів, пошуку найвигідніших ніж у міжнародному внутрішньому, міжрегіональному поділі праці, спеціалізації, кооперації та інтеграції виробництва збуту продукції тощо.

Література

1. Бабич-Декань О. Регіональні аспекти національної безпеки України // ПіК. – 2003. – № 30. – С. 22-23.
2. Вантух В.П. Методика досліджень регіональної політики в АПК // Економіка апк. – 2006. – № 4. – С. 23-31.
3. Волков Ю.Г., Нечипуренко В.Н., Попов А.В., Самычин С.И. Социология: Курс лекций. – Ростов – н/Д.: Феникс, 1999.
4. Бабич-Декань О. Регіональні аспекти національної безпеки України // ПіК. – 2003. – № 30. – С. 22-23.
5. Долішній М. Основи регіоналізації: концептуальний підхід // Регіональна економіка – 2003. – № 3. – С. 7-17.
6. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник.– К.: Видавництво "Наукова думка", 2000.– 339 с.
7. Заставний Ф. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 76-90.
8. Керемчан В. Інституційний механізм регіонального розвитку в країнах Європи // Вісник НАДУ – 2005. – № 1. – С. 278-281.
9. Коротич О. Соціально-територіальний потенціал та реальні досягнення регіонів України // Вісник НАДУ – 2005. – № 1. – С. 282-287.
10. Нижник Н. Співвідношення державного та регіонального розвитку та регіонального управління // Вісник НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 275-279.
11. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
12. Рибалка С. Державна регіональна політика: проблеми становлення в Україні // Вісник НАДУ. – 2005. – № 1. – С. 305-312.
13. Сільченко О. На чому ґрунтується регіонологія? // Науковий світ. – 2004. – № 3. – С. 8-15.
14. Статистичні дані щодо економічного стану регіонів України // Регіональна економіка. – 2007. – № 1.–С. 104-115.

Практичне заняття № 2 (2 год.)
Теоретичні засади формування регіональної політики

1. *Сутність та структура регіональної політики.*
2. *Теорії регіональної політики.*
3. *Структурна модель регіону як об'єкта наукового дослідження.*

Розглядаючи перше питання, було б доречно з'ясувати і визначити об'єкт і суб'єкт, а також формулювання їх цілей і завдань та визначення засобів їх здійснення. Як відомо, об'єкт будь-якого управління є тим, на що спрямовано керуючий вплив суб'єкта управління. Суб'єкти регіональної політики поділяються за рівнями: суб'єкти загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів (див. Додаток1). Варто виділити основні принципи та цілі регіональної політики.

При відповіді на друге питання необхідно охарактеризувати найвідоміші із західних ідей регіонального розвитку, такі як: пост-кейнсіанська, неокласичний регіональний підхід, теорія незбалансованого розвитку, суспільні теорії регіоналізму, теорія життєвого циклу товару, розвинена ринкова модель регіональної політики. У даний час формується нова парадигма регіонального саморозвитку на базі врахування інтересів регіонів і покладання відповідальності за розвиток регіонів на місцеві влади. Практичне втілення знаходять і деякі технологічні теорії – створення технополісів і полісів.

Третє питання потребує визначення поняття “регіон”. У сучасних західних теоріях регіон досліджується як багатофункціональна і багатоаспектна система. Найбільше поширення одержали чотири парадигми регіону: регіон-квзідержавна, регіон-квзікорпорація, регіон-риннок (ринковий ареал), регіон-соціум.

Література

1. Долішній М. Основи регіоналізації: концептуальний підхід // Регіональна економіка – 2003. – № 3. – С. 7-17.
2. Дорогунцов С. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.
3. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник. – К.: Видавництво “Наукова думка”, 2000. – 339 с.
4. Леонтєва Г. Лекції з економічної і соціальної географії України: Навч.Посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 176 с.
5. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – С. 3.

6. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України, Ін-т регіон. дослідж.; Відп. ред. акад. М. Долішній. – Л., 2001.
7. Концепція державної регіональної політики: Затв. Указом Президента України № 341/2001 від 25 травня 2001 р. // www.president.gov.ua/officdocuments/82563326html.
8. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – С. 3.
9. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
10. Статистичні дані щодо економічного стану регіонів України // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 104-115.

Практичне заняття № 3 (2 год.)

Сучасний стан та тенденції економічного та соціального розвитку регіонів України

1. *Тенденції економічного розвитку регіонів.*
2. *Соціальної стан економічних реформ у регіонах.*
3. *Динаміка соціально-економічних диспропорцій.*

При відповіді на перше питання необхідно звернути увагу, що в економічному розвитку регіонів України прийнято виділяти два етапи: період тривалої загальноекономічної кризи (1991-2000) та період економічного зростання (з 2001 року до нинішнього часу). Необхідно визначити особливі чинники, тенденції та переважаючі проблеми соціально-економічного розвитку для кожного з етапів окремо.

При розгляді другого питання важливим є аналіз зміни наступних соціальних параметрів: розмір середньомісячної заробітної плати, рівень безробіття, середні доходи та витрати домогосподарств, загальна сума надходжень до місцевих бюджетів тощо.

Готуючись до відповіді на третє питання, слід зауважити, що зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів є ключовою проблемою. Необхідно зазначити негативні наслідки соціально-економічних диспропорцій регіонів, виділити основні чинники. Розв'язання цієї проблеми потребує розроблення та реалізації комплексу заходів щодо активного впливу держави на процеси регіонального розвитку.

Література

1. Бубуенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем // Економіка України. – 2007. – № 8.
2. Бутко М. Державне регулювання як інструмент збільшення конкурентоспроможності регіонів // Економіка України. – 2007. – № 6.
3. Деякі питання Міністерства регіонального розвитку та будівництва: Постанова КМУ від 16 травня 2007 року № 780 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 39.
4. Долішній М. Основи регіоналізації: концептуальний підхід // Регіональна економіка – 2003. – № 3.
5. Заставний Ф. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 76-90.
6. Кухарська Н. Економічне зростання як основа економічного розвитку України // Регіональна економіка. – 2007. – № 2.
7. Про затвердження Порядку підготовки, укладання та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди: Постанова КМУ від 23 травня 2007 року № 751 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 39.
8. Про затвердження об'єктів, що фінансуються у 2007 році за рахунок субвенції.: Постанова КМУ від 26 травня 2007 року № 779 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 41.
9. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
10. Статистичні дані щодо економічного стану регіонів України // Регіональна економіка. – 2007. – № 1.
11. Харазішвілі Ю. Оцінка ефективності соціально-економічного розвитку регіонів // Економіка України. – 2007. – № 9.

Практичне заняття № 4 (2 год.)

Розвиток місцевих бюджетів – необхідна умова реалізації цілей регіонального розвитку

1. Децентралізація державних фінансів.
2. Недоліки існуючої системи формування доходів місцевих бюджетів.
3. Міжбюджетні співвідношення.
4. Форми фінансової допомоги регіонам.
5. Принципи визначення розміру допомоги.

Готуючись до питань семінару, слід знати, що держава має централізований фонд коштів із якого фінансує місцевий чиновницький апарат, заходи освіти, охорони здоров'я тощо. При відповіді на перше питання доречно було б використовувати додатки 4 та 5. Серед переліку складових розвитку місцевих бюджетів, які потрібно розв'язати, необхідно виділити головні, а саме: перехід на систему соціальних стандартів у бюджетних видатках; переведення місцевих бюджетів усіх рівнів на власну доходну базу; запровадження системи фінансового вирівнювання зі створенням правової основи для належної зацікавленості місцевих органів влади; зміцнювати власну доходну базу; економічно розвивати території.

Розкриваючи зміст другого питання, необхідно зазначити недоліки існуючої системи формування доходів місцевих бюджетів. Негативним у формуванні доходів місцевих бюджетів є те, що централізований порядок складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів, які входять до бюджетної системи України, породжує в органах влади і всіх ланках управління споживацьке ставлення до них. Недоліки існуючої системи, формування доходів місцевих бюджетів є результатом нечіткої і недосконалої законодавчої бази. Сукупність усіх бюджетів складає зведений бюджет АРК, міських, районних, обласних, селищних та сільських бюджетів.

В третьому питанні необхідно розкрити механізм та особливості міжбюджетних відносин між центром та регіонами. Необхідно з'ясувати, що таке трансферти, субсидії, субвенції, дотації.

Четверте питання розкриває механізм фінансування комунального господарства і заходів з благоустрою міст (трамвайно-тролейбусні парки, водопровід, каналізація, озеленення, освітлення), теплового господарства, ремонту та утримання шосейних доріг місцевого значення, соціально-культурних установ. Слід проаналізувати "Концепцію реформування міжбюджетних взаємовідносин в Україні", проект якої розроблено авторським колективом науково дослідницького фінансового інституту при Міністерстві фінансів України. Звернути увагу на те, що через державний бюджет національний дохід розподіляється як у формі платежів у бюджет, так і у формі виплат із бюджету. Розподіл грошових доходів та нагромаджень і забезпечення грошовою масою кругообігу в державі – це дві сторони одного процесу розподілу національного доходу у грошовій формі.

П'яте питання передбачає розкриття такого аспекту, як існування резервного фонду Кабінету Міністрів сумою не більше ніж 2% від обсягу видатків державного бюджету України для фінансування

невідкладних витрат у народному господарстві, соціально-культурних та інших заходів, що не могли бути передбачені під час затвердження державного бюджету України.

Література

1. Азаров М. Роль органів місцевого самоврядування в вирішенні питань соціально-економічного розвитку // Фінанси України. – 2007. – № 3.
2. Блейклі Е. Планування місцевого економічного розвитку: теорія і практика. – Львів: Літопис, 2002. – 416 с.
3. Буковинський С. Зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування як чинник економічного зростання // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2.
4. Жеременко Є. Використання коштів місцевих бюджетів /Фінанси України. – 2005. – № 8.
5. Захожай К. Аналіз міжрегіональних пропорцій доходної частини місцевих бюджетів за регіонами України // Персонал. – 2007. – № 5.
6. Князев С. Сучасний стан та особливості регіональних бюджетних систем // Регіональна економіка. – 2006. – № 4.
7. Поплавська Т. Від сильних місцевих бюджетів до заможної України // Фінансовий контроль. – 2007. – № 3.
8. Програмно-цільовий метод формування місцевих бюджетів // Все про бухгалтерський облік. – 2007. – № 59.
9. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
10. Старостенко Н. Методологія формування міжбюджетних трансфертів // Фінанси України. – 2007. – № 7.
11. Старостенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста // Економіка України. – 2005. – № 9.
12. Чубенко Л. Правові проблеми вдосконалення структури розподілу бюджетних коштів //Економіка України. – 2007. – № 9.

Практичне заняття № 5 (2 год.) Використання природних ресурсів регіонів

1. *Сутність і структура природно-ресурсного потенціалу регіонів.*
2. *Природно-ресурсний потенціал як чинник регіонального розвитку.*
3. *Напрями зміцнення виробничого потенціалу та розбудови ринкової*

інфраструктури. Пріоритетні напрями зміцнення людського ресурсу регіонів.

4. Роль малого підприємництва у забезпеченні розвитку регіонів.
5. Екологія Миколаївської області у XX ст.

При відповіді на перше питання необхідно звернути увагу, що у наукових дослідженнях щодо ресурсного потенціалу регіону найчастіше використовують терміни “економічний потенціал”, “соціально-економічний потенціал”, “ресурсний потенціал”, “інтегральний потенціал”. Варто розглянути основні складові ресурсного потенціалу: виробничий потенціал, природно-ресурсний потенціал, людський потенціал, фінансовий потенціал. Доречним виявляється визначення основних умов забезпечення високого рівня ресурсного потенціалу регіонів.

При відповіді на друге питання слід зауважити, що природні умови і ресурси належать до базових чинників, що обумовлюють особливості господарського розвитку територій, характер територіального поділу праці, спеціалізацію регіональних господарських комплексів. Природні ресурси – це всі ті елементи, властивості або результати функціонування природних систем, які використовуються або можуть бути використані в майбутньому для одержання сировини, палива-енергії, продовольства тощо. Крім того, на соціально-економічні системи впливають і природні умови, які хоч не використовуються безпосередньо у виробництві, але можуть полегшувати або ускладнювати функціонування господарства. Необхідно охарактеризувати мінеральні, кліматичні, земельні, водні, біологічні та рекреаційні природні ресурси України.

Третє питання потребує визначення основних напрямків зміцнення виробничого потенціалу. Варто виділити основні напрямки зміцнення людського ресурсу регіонів. Адже людський потенціал є основним стратегічним ресурсом і головним чинником економічного зростання в регіонах.

У відповіді на четверте питання необхідно зазначити роль малого підприємництва та основні умови для його ефективного розвитку. Серед найважливіших шляхів зміцнення і ефективного використання ресурсного потенціалу регіонального розвитку, особливе місце посідає розвиток малого підприємництва. Без розвитку малого підприємництва неможливе формування середнього класу, тобто неможливе створення надійного фундаменту демократичного суспільства. Мале підприємництво має найнижчі інвестиційні потреби та характеризується найшвидшим обігом капіталу. Світовий досвід демонструє, що воно забезпечує у

двічі-тричі більшу ефективність капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі.

П'яте питання вимагає розгляду основної екологічної ситуації в Миколаївській області, а також стан забрудненості ґрунтів, повітря, водних ресурсів, наявність проблем з відходами, енергоресурсами, захист природнозаповідних зон тощо.

Література

1. Бобов К. Передумови та перспективи розвитку курортного комплексу України // УГЖ. – 2005. – № 2.
2. Вантух В. Методика дослідження регіональної політики в АПК // Економіка АПК. – 2006. – № 4.
3. Гайнріх Д., Гергт М. Екологія: DTV-ATLAS. –К.: Знання-Прес, 2001 – 287 с.
4. Горлачук В. Землекористування на межі тисячоліть / Львів: НВФ "Укр.Технології". – 2005. – 130 с.
5. Господарський кодекс України // zakon.rada.gov.ua.
6. Дубос Р. Економіка природокористування: Навч. посібник. – К.: Леся, 2007.
7. Заставний Ф. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми // Регіональна економіка. – 2005. – № 1.
8. Земельний кодекс України // zakon.rada.gov.ua.
9. Кадастр природних ресурсів: Навч посібник / О. Миколи, М. Ступень, В. Пересоляк – Львів: Новий світ – 2000, 2006.
10. Лютий Ю. Переробка відходів – екологічна і ресурсна безпека держави // Діловий вісник. – 2006. – № 7.
11. Основи введення сільського господарства та охорона земель: Навч.Посібник / Н. Грабак. – К.: Професіонал, 2006. – 495 с.
12. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
13. Статистичні дані щодо економічного стану регіонів України // Регіональна економіка.–2007. – № 1.
14. Ступчук Л. Ресурсний потенціал України в контексті євроінтеграції // Освіта України. – 2006. – № 8.
15. Харазішвілі Ю. Ресурсний потенціал та тіньова економіка України // Банківська справа. – 2006. – № 4.
16. Харічков С. Іпотека як інструмент мобілізації інвестиційних потоків у сферу освоєння техногенно-ресурсного потенціалу України // Фінанси України. – 2006. – № 3.
17. Ціхановська О. Соціально-економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села // Економіка АПК. – 2007. – № 8.

Практичне заняття № 6 (2 год.)
Трудовий потенціал регіонів України:
проблема збереження та розвитку
(у вигляді семінарського заняття або в формі ділової гри)

- 1. Методологічні та методичні основи визначення та оцінки трудового потенціалу.*
- 2. Оцінка якісних характеристик розвитку трудового потенціалу.*
- 3. Стартові умови формування трудового потенціалу в регіонах.*
- 4. Основні напрями збереження та розвитку трудового потенціалу.*

При відповіді на перше питання слід зауважити, що однією з гострих і значущих для сталого соціально-економічного розвитку України є проблема збереження і зміцнення трудового потенціалу. Збереження трудового потенціалу – подолання причин його руйнування, попередження виникнення загроз його розвитку та стабілізація його позитивних кількісно-якісних характеристик. Розвиток трудового потенціалу – це процес переходу в більш досконалий стан, який забезпечує його якісне та кількісне відтворення, найповнішу реалізацію та ефективне використання. Стан трудового потенціалу визначається за допомогою оцінки кількісного і якісного рівня трудового потенціалу. Кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу доцільно визначити широким та специфічним комплексом показників, обґрунтованих з точки зору повноти і рівня доступності. Система індикаторів об'єднує показники трьох рівнів: одиничні, комплексні, інтегральний (див Додаток 6).

Друге питання потребує розгляду власне якісних характеристик трудового потенціалу. Серед них найбільш значущі – це рівень здоров'я та освіти, рівень життя населення, рівень професійних знань та вмінь тощо. Можливості участі працездатного населення в трудовій діяльності залежать від якісних характеристик трудового потенціалу.

Третє питання вимагає вивчення стартових умов формування трудового потенціалу, що передусім визначаються структурою соціальних потреб і можливостями їх реалізації для існування і розвитку людини, її здатності до праці. Це перш за все можливості харчування, можливості відпочинку, можливості навчання, можливості охорони здоров'я, соціальне самопочуття населення та показник бідності населення.

При підготовці до четвертого питання необхідно розглянути основні напрями збереження та розвитку трудового потенціалу. Першочерговими заходами з протидії руйнуванню трудового потенціалу, що мають

містити регіональні стратегії розвитку, плани економічного та соціального розвитку, а також відповідні програми зайнятості, подолання бідності, охорони праці тощо, в регіонах мають здійснюватися в таких напрямках: демографічний розвиток, підготовка і підвищення кваліфікації спеціалістів, зайнятість і ринок праці, становлення і утвердження інноваційної моделі розвитку, охорона праці та здоров'я, освітня політика, міграційна політика, екологічна безпека.

Література

1. Бажан І. Вдосконалення державного організаційно-економічних механізмів регулювання трудового потенціалу // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 5.
2. Горковенко І. Сукупність понять у теорії трудового потенціалу // Економіка АПК. – 2006. – № 5.
3. Дорогунцов С. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України.– К.: Нічлава, 2002. – 690 с.
4. Іванова Н. Збереження і розвиток трудового потенціалу України // Соціальний захист. – 2007. – № 10.
5. Кодекс законів про працю. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 1086 с.
6. Леонтєва Г. Лекції з економічної і соціальної географії України: Навч.Посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 176 с.
7. Приймак В. Якісні зміни трудового потенціалу регіонів України // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 7.
8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
9. Статистичні дані щодо економічного стану регіонів України // Регіональна економіка. – 2007. – № 1.
10. Талан М. Трудовий потенціал України: проблеми збереження та відтворення // Соціальний захист. – 2004. – № 4.
11. Трудовий потенціал – важливий чинник соціально-економічного розвитку України // Праця і зарплата. – 2007. – № 36.
12. Чернюк Л., Клиновий Д. Розміщення продуктивних сил України: Навч. посібник.– К.: ЦУЛ, 2002. – 470 с.

Практичне заняття № 7 (2 год.)

Політика розвитку регіональних комплексів

1. *Поняття про регіональну комплексність.*
2. *Міжгалузеві комплекси; процес формування, види міжгалузевих комплексів.*

3. *Енерговиробничі цикли, їх особливості.*
4. *Аналіз структури господарства регіону за міжгалузевими комплексами та циклами.*

Для відповіді на перше питання слід проаналізувати літературу, де дається визначення міжгалузевим регіональним комплексам. Вони характеризуються переважно як складні за структурою й зв'язками об'єкти.

Друге питання вимагає розгляду процесу формування та типологізації цих утворень. Так, за О. Шаблієм, міжгалузевий комплекс – це об'єктивно існуюче явище, яке виступає у формі пов'язаних у певному відношенні галузей (підгалузей, видів діяльності) окремої території, як свого роду абстрактний об'єкт методологічного і територіального дослідження. На думку В. Косова, міжгалузевий комплекс є об'єктивно існуючою сукупністю самостійних підприємств, об'єднаних між собою “вертикальними” виробничо-технологічними зв'язками. В інших дослідженнях наголошується насамперед на існуючих зв'язках між галузями й підприємствами комплексу.

Для підготовки на третє питання слід дослідити зміст енерговиробничих циклів, їх особливості в Україні, країнах СНД.

Для практики територіального управління матеріальним виробництвом важливе значення має розробка методології дослідження міжгалузевих регіональних комплексів. Аналіз формування та моделювання цих комплексів пов'язаний з вивченням умов їх утворення, розробкою методики дослідження їх структури і типізації, аналізом і визначенням найраціональніших напрямів їх розвитку. Слід зауважити, що в багатьох регіонах міжгалузеві комплекси сформувалися на етапі екстенсивного розвитку господарства. Слід проаналізувати й оцінити пропозиції щодо розвитку підприємств, які технологічно тісно пов'язані між собою.

Література

1. Артеменко В. Основи вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 133-142.
2. Бабенко Г. Політичні аспекти регіонального розвитку // Регіональна економіка. – 2002. – № 3. – С. 216-219.
3. Беліма М. Регіональний розвиток України та прямі іноземні інвестиції // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – № 12. – С. 10-15.
4. Грудзевич У. Конкурентні переваги регіону у формуванні фінансової інфраструктури // Регіональна економіка – 2002– № 2 – С. 235-240.

5. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 4-6.
6. Жук М. Регіональні пріоритети підвищення зовнішньої торгівлі регіонів // Регіональна економіка. – 2002. – № 1.
7. Євдокименко В. Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці: концептуальний підхід в сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 104-117.
8. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник. – К.: видавництво “Наукова думка”, 2000. – 339 с.

Практичне заняття № 8 (2 год).

Комплексний аналіз територіальної структури господарства.

1. *Територіальна організація виробництва регіону.*
2. *Територіальна організація сфери послуг регіону.*
3. *Територіальна структура господарських комплексів регіонів (типи територіальної структури господарств).*
4. *Практичне значення аналізу територіальної структури господарства.*

Для кращого розуміння першого питання слід дати загальне визначення розуміння понять “розміщення” та “територіальна організація”, які часто використовують як синоніми, а також розглумачити терміни “територіальна організація продуктивних сил”, “територіальна організація господарства” та ін. Дослідження ж територіальної організації господарства певною мірою зберігає таку ж економічну орієнтацію і разом із тим дозволяє розглядати виробництво взаємопов’язане із соціальною сферою, демографічною ситуацією, станом довкілля. Буде доцільно виділити концептуальні підходи щодо територіальної організації виробництва, які були популярні за Радянських часів на різних етапах.

Відповідь на друге питання передбачає розгляд проблеми формування сучасної сфери послуг (якою має бути система сфери послуг у регіоні, її раціональна й ефективна територіальна організація), визначення зон обслуговування різнопідпорядкованих центрів та їх меж. В. Кристаллер та А.Льош розробили у 30-х рр ХХ ст. теорію центральних місць на основі аналізу розміщення центрів різного рангу та зон їх обслуговування. Теоретичну схему територіальної організації сфери послуг регіону розробив у 50-х рр. ХХ ст. американський географ А. К. Філбік. Вона поділяє всю множини поселень на сім класів (рангів).

Третє питання передбачає розуміння того, що на відміну від галузевої структури, територіальна структура господарства характеризує

його просторову організацію, просторове розміщення, поєднання та взаємодію економічних центрів, ареалів, ліній, представляє просторову форму господарства регіону, його економічний каркас. Слід розглянути типи територіальної структури господарств: моноядерний раціонально-кільцевий, решітчастий та поліцентрично-лінійний тип.

Для розкриття четвертого питання слід на прикладі одного з регіонів розглянути практичне значення аналізу територіальної структури господарства, показати конструктивні напрямки аналізу просторової схеми регіону, що пов'язані з особливостями розміщення його продуктивних сил, із тим чи іншим типом територіальної організації господарства регіону.

Література:

1. Артеменко В. Основи вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 133-142.
2. Бабенко Г. Політичні аспекти регіонального розвитку // Регіональна економіка. – 2002. – № 3. – С. 216-219.
3. Гладкий Ю., Чистобаев А. Основы региональной политики: Учебник. – СПб.: 1998. – 659 с.
4. Євдокименко В. Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці: концептуальний підхід в сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 104-117.
5. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник. – К.: видавництво “Наукова думка”, 2000.– 339 с.
6. Ішук С. Територіально-виробничі комплекси й економічне районування: Методологія, теорія. – К.: Міносвіти України, 1996.
7. Ляшенко В., Макагон О. До питання про необхідність багатовекторного міжрегіонального та транскордонного співробітництва // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 17-21.
8. Морозова Т.Г., Победина М.П., Поляк Г.Б. и др. Региональная экономика: Учебник для вузов.– М.: ЮНИТИ, 2000.– 472 с.
9. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: навч. пос. для Вузів. – К: Вища школа, 2000. – 223 с.

Практичне заняття № 9 (2 год.) Соціальна регіональна політика

1. *Політика соціального захисту.*
2. *Житлова політика.*
3. *Урбаністична політика.*

При відповіді на перше питання доречно дати визначення соціальної політики як діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні. Варто звернути увагу на моделі соціальної регіональної політики та політику соціального захисту населення.

Розглядаючи друге питання, слід звернути увагу на основні проблеми в сфері житлової політики та шляхи їх вирішення. Доречним виявляється звернення до “Житлового кодексу України” і Указів Президента України та постанов КМУ щодо політики житлового кредитування молоді за 2008 р.

Готуючись до третього питання, слід розглянути саме поняття урбанізації. Урбанізація (лат. urbanus – міський) – соціально-економічний процес зростання міст, міського населення, поширення міського способу життя на все суспільство. Також варто розглянути основні ознаки та етапи урбанізації. Особливу увагу слід приділити ролі села та його долі в процесі урбанізації.

Література:

1. Державне регулювання соціальних процесів // www.bagatoreferativ.com.ua.
1. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки – К.: Знання-Прес, 2002. – 214 с.
2. Європейська Соціальна Хартія. Approved Ministry for Foreign Affairs of Ukraine. 1997.
3. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник. – К.: Видавництво “Наукова думка”, 2000.– 339 с.
4. Загальнообов’язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення: у цифрах і фактах. – К.: Міністерство праці та соціальної політики України, пенсійний фонд України, 2002. – 45 с.
5. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти. – К.: Академія, 2003. – 107 с.
6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
7. Спікер П. Соціальна політика: теорії та підходи. – К.: Фелікс, 2000.–400 с.
8. Статистичні дані щодо економічного стану регіонів України // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 104-115.
9. Соціальний захист населення в Україні // www.ukrreferat.com.ua.

Практичне заняття № 10 (4 год.) Регіональна демографічна політика

1. *Сутність та основні завдання регіональної демографічної політики.*
2. *Формування пропорційної віково-статевої структури населення.*
3. *Проблеми сучасної міграційної політики:*
  - 3.1. *Історія міграційної політики України.*
  - 3.2. *Політична теорія міграції.*
  - 3.3. *Сучасна міграційна політика України.*
  - 3.4. *Міграційна політика Миколаївщини.*

В першому питанні необхідно дати визначення поняття “демографічна політика” взагалі, дати пояснення регіональним особливостям. Визначити завдання РДП, якими є. духовний розвиток суспільства, покращення його морального і фізичного здоров'я, шляхом формування національної свідомості як необхідного вектора самоорганізації суспільства.

Друге питання передбачає розгляд проблеми непропорційності віково-статевої структури населення, розгляду проблем депопуляції населення, зменшення народжувальності, причин превалювання кількості людей пенсійного віку над кількістю молоді.

Розглядаючи третє питання, варто розглянути основні етапи міграції на території України.

В останні роки міграційні процеси стали глобальним викликом перспективам подальшого розвитку людства у XXI ст. Слід зазначити, що щорічна кількість мігрантів (від 2 до 4 млн. чоловік), випереджає світовий приріст населення. А загалом, за даними Міжнародної організації з міграції, поза межами країни свого громадянства проживає понад 125 млн. осіб, на планеті ж налічується майже мільярд внутрішніх мігрантів.

Необхідно дати визначення наступним поняттям: міграційний контроль, міграція, добровільна міграція, вимушена міграція, тимчасова міграція, транзитна міграція, незаконна міграція, еміграція, рееміграція, притулок, тимчасовий гуманітарний захист, суб'єкти міграційних процесів тощо. Слід ознайомитися з нормативно-правовою базою, яка регулює міграційні процеси на території України, зокрема з проектом Закону України “Про основні засади державної міграційної політики України”.

Також варто зосередити увагу на зміні характеру трудової міграції, зміні демографічних характеристик мігрантів, причинах трудової міграції.

Доречним є розгляд проблеми внутрішньої міграції на прикладі Миколаївської області.

Література:

1. “Блакитна карта” для кваліфікованих мігрантів // Юридичний вісник України. – 2007. – 3-9 лютого.
2. Драгунова Т. Роль трансформації міграційного процесу у відтворенні людського потенціалу: теорія і практика // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 7.
3. Курило І. Про базисні принципи соціально-демографічної політики в Україні // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 4.
4. Конституція України, 2007 р.
5. Макаренко Г. Чи спрацює механізм єдиної міграційної служби? // Юридичний вісник України. – 2007. – 23-29 червня.
6. Макарова О. Демографічні проблеми і соціальна політика // Праця і зарплата. – 2007. – № 45.
7. Мосьондз С. Становлення державної міграційної політики України // Право України. – 2005. – № 11.
8. Про схвалення концепції демографічного розвитку на 2005-2015 роки. Розпорядження № 724 від 8 червня 2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 41.
9. Ромащенко Т. Актуальні проблеми сучасної української трудової міграції // Економіка України. – 2007. – № 8.
10. Шинальський О. Нелегали чи бродяги: Незаконні мігранти в Україні // Юридичний вісник України. – 2007. – 8-14 вересня.
11. Шокало О. Українські емігранти: причини і наслідки // Віче. – 2006. – № 15-16.

Практичне заняття № 11 (2 год.)

Політика зайнятості та рекреаційна політика

1. *Поняття, форми зайнятості та державна політика в цій сфері.*
2. *Правове регулювання зайнятості населення України та аналіз закону України “Про зайнятість населення”.*
3. *Політика зайнятості Європейського Союзу: перспективи для України.*
4. *Характеристика потенціалу природно-рекреаційних ресурсів України та Миколаївської області.*

При відповіді на перше питання слід дати визначення поняття “зайнятість населення” та проаналізувати основні її форми. Також

звернути увагу на те, що проблеми зайнятості та працевлаштування сьогодні в Україні є одними з найбільш актуальних. Найбільш гострою є ситуація в невеликих містах і населених пунктах. Державою визначено основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року (Основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року: Схвалено Указом Президента України від 3 серпня 1999 р. № 958/99 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 31).

Відповідаючи на друге питання слід наголосити на тому, що відносини щодо забезпечення зайнятості та працевлаштування регулюються Законом України “Про зайнятість населення”, КЗП України (розділ III-А “Забезпечення зайнятості вивільнюваних працівників”), постановами Кабінету Міністрів України, а також соціально-партнерськими угодами і колективними договорами. Важливу роль відіграють акти Міжнародної Організації Праці, які встановлюють міжнародні стандарти у сфері зайнятості та працевлаштування. Йдеться про Конвенцію МОП № 2 про безробіття 1919 р., Конвенцію № 34 про платні бюро найму 1933 р. (переглянуті у 1949 р. Конвенцією № 96), Конвенцію № 44 про допомогу особам, які є безробітними з незалежних від них обставин 1934 р., Конвенцію № 88 про організацію служби зайнятості 1948 р., Конвенцію № 96 про платні бюро з найму 1949 р. (переглянуті в 1949 р.), Конвенцію № 122 про політику в галузі зайнятості 1964 р., Конвенцію № 168 про сприяння зайнятості та захист від безробіття 1988 р., Конвенцію № 181 про приватні агентства зайнятості 1997 р. Україною ратифіковано лише 2 Конвенції – № 2 (рат. 04.02.94) та № 122 (рат. 29.05.68).

Розгляд третього питання вимагає аналізу Європейської стратегії в галузі зайнятості. 2000 року відбувся Лісабонський самміт Європейської Ради, яким було ухвалено ключовий стратегічний документ ЄС – “План економічного та соціального оновлення для Європи до 2010 року”, що в широкому вжитку отримав назву Лісабонської стратегії. Отже, Лісабонською стратегією забезпечення повної зайнятості визначено ключовою метою економічної та соціальної політики, а її успішну реалізацію – одним з головних пріоритетів Союзу. Головними проблемами у сфері зайнятості, з якими сьогодні зіткнулися у Європейському Союзі, є потреба впровадження економічних реформ з метою пристосування сучасних європейських економік до об’єктивних змін, викликаних глобалізацією, а також демографічні проблеми, пов’язані передусім із процесом загального старіння населення, а відтак, і скорочення кількості осіб працездатного віку.

При відповіді на четверте питання важливо охарактеризувати сучасний стан рекреаційно-туристичного потенціалу України. Реалізація державної політики у сфері діяльності рекреаційно-туристичних комплексів повинна стати одним із пріоритетних напрямів соціальної та економічної політики, важливим і ефективним заходом організації відпочинку, профілактики, запобігання і зниження захворюваності та рівня інвалідності, зміцнення здоров'я населення всіх вікових груп та підвищення рівня життя.

Важливою проблемою є вдосконалення інфраструктури рекреаційно-туристичного комплексу (транспорт, зв'язок, комунальне господарство) України та Миколаївської області.

Література

1. Гнибіденко І. Трудова зайнятість: важлива складова соціальної політики // Праця і зарплата. – 2007. – № 47.
2. Джерела правових норм про працю та зайнятість населення в Україні // <http://www.varianty.org.ua/projects/total/2006>.
3. Косенко О. Інвестиції в “людський капітал” – визначні пріоритети стратегії соціального розвитку України // Соціальний захист. – 2007. – № 4.
4. Маршавін Ю. Удосконалення нормативно-правового регулювання зайнятості населення // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 7.
5. Махсма М. Світові тенденції трансформації зайнятості населення в умовах глобалізації економіки // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 4.
6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.: Постанова Кабінету Міністрів України ввід 21 липня 2006 р.
7. Про затвердження основних напрямків проведення державної політики зайнятості на період до 2009 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 року № 922 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 27.
8. Руденко В. Природно-ресурсний потенціал України. – К.: Либідь, 2006.
9. Скляр М. Про поняття “землі рекреаційного призначення” // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1.
10. Черчик Л. Інституційні зміни в умовах становлення ринку рекреаційних ресурсів // Економіка України – 2006. – № 4.
11. Ярошенко В. Державні механізми регулювання ринків праці в Україні // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 8.

Практичне заняття № 12 (4 год.) Гуманітарна регіональна політика

1. *Національна гуманітарна політика.*
2. *Етнічна гуманітарна політика.*
3. *Культурна політика.*
4. *Освітня політика.*
5. *Науково-технічна політика.*

При відповіді на перше питання доречно дати визначення поняття “гуманітарної політики”. Державна гуманітарна політика – це системна й послідовна діяльність держави у відносинах з людиною, зокрема суспільством в цілому, що здійснюється через органи державної виконавчої, законодавчої та судової влади при залученні громадськості й з урахуванням основних прав людини і ставить за мету досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості як у її власних інтересах, так і в інтересах України в цілому. Дати визначення регіональної гуманітарної політики.

Важливим напрямком здійснення етнонаціональної політики є створення умов для розвитку і збагачення духовних засад етнонаціонального життя. Процес розвитку і збагачення етнонаціональних відносин передбачає глибоке переосмислення ідеолого-гуманістичних засад у розвитку суспільства. Нині воно потребує формування таких ідейно-гуманістичних засад, які уможливили б об’єднання людей різних національностей, що дотримуються різних соціальних, політичних, духовних та релігійних орієнтацій.

При відповіді на третє питання необхідно розглянути сучасний стан регіональної культурної політики. Одним з найважливіших завдань фахівців у галузі культури, широкої громадськості, керівників держави є вироблення і проведення продуманої культурної політики, тобто політики в сфері культури, яка визначає цілі культурного розвитку, основні принципи, методи і засоби регулювання культурних процесів у сучасному суспільстві.

Четверте питання потребує аналізу стану та перспектив освітньої регіональної політики. Після ухвалення Закону України “Про освіту” (1996) розпочалася робота над державними стандартами загальноосвітньої підготовки учнів. У зв’язку з підготовкою і ухваленням Закону “Про загальну середню освіту” (1998-99) відбулося принципово нове осмислення усіх складових загальної середньої освіти. Також Закон регламентує наповнюваність новостворених класів та тривалість

уроків в усіх класах з 1 вересня 1999 р. Україна в 1997 р. підписала Лісабонську конвенцію про взаємовизнання кваліфікації в галузі вищої освіти, отже Україна увійшла до європейського освітянського простору. Необхідно проаналізувати переваги та недоліки входження України до Болонського процесу.

При відповіді на п'яте питання зверніть увагу, що Законом України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності” (1991 р.) визначено, що державна науково-технічна політика – це складова соціально-економічної політики держави, яка визначає основні цілі, напрями, принципи, форми і методи діяльності держави в науково-технічній сфері. В Україні існує розгалужена система державних органів, які здійснюють науково-технічну регіональну політику. Дайте аналіз її пріоритетів та недоліків.

Література

1. Артеменко В. Основи вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 133-142.
2. Валевський О. Гуманітарна політика для України: стратегічний вибір // Віче. – 1996. – № 8.
3. Гоффе Н. Социальная составляющая региональной политики на Западе // МЭ и МО. – 2003. – № 4. – С. 63-70.
4. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник.– К.: Видавництво “Наукова думка”, 2000. – 339 с.
5. Журавлева В. Политическая культура и культура политики // Библиотека в эпоху перемен. – 2003. – № 4.
6. Международная сеть центров наблюдения за осуществлением культурной политики: история создания и современное состояние // Культура в современном мире. – 2003. – № 4.
7. Орешкина М. Регион как объект социально-гуманитарных исследований // Политическая наука. – 2003. – № 3.
8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.: Постанова Кабінету Міністрів України ввід 21 липня 2006 р.
10. Цели и приоритеты культурной политики // КЛУБ. – 2004. – № 1. – С. 6-8.

Практичне заняття № 13 (4 год)
Проблеми регіональної політики в контексті глобалізації

1. Співвідношення регіональної політики та глобалізації. Історичні етапи розвитку регіонів.

2. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: асиметрична інтеграція та регіональна безпека:

1) специфіка АТР;

2) регіональна політика Центральної Азії;

3) регіональна політика США.

3. Регіональна політика Австралійського Союзу, Африки та Латинської Америки.

При відповіді на перше питання необхідно розглянути специфіку процесів регіоналізації та глобалізації. Варто виділити та зосередитися на основних етапах розвитку регіонів.

Готуючись до другого питання, доречно було б використати статтю С. Шергіна “Переборюючи протиріччя: Азійсько – Тихоокеанська дилема: асиметрична інтеграція та регіональна безпека”. Слід виділити основні чинники та причини сприятливого розвитку країн даного регіону. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні знаходяться шість з десяти найбільш густонаселених країн світу. Виріс глобальний вплив Китаю в сфері торгівлі та політики. Громадянин Південної Кореї Пан Гі Мун був обраний на посаду Генерального секретаря ООН (2007 р.).

Розглядаючи регіональну політику Центральної Азії, доречно зауважити, що в даному регіоні відсутня єдина зовнішньополітична орієнтація. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Центральна Азія стала центром перетинання інтересів різних держав. Слід наголосити на стратегічне значення Центральна Азія, яке обґрунтоване її положенням між Європою, Азією, Росією та Південною Азією.

Вивчаючи регіональну політику США, необхідно зосередитися на внутрішній політиці даної держави, а також проаналізувати і зовнішню регіональну політику.

Третє питання слід розпочати з розгляду регіональної політики австралійського Союзу. Охарактеризувати основні напрямки політики в АТР, наголосити на культурних відмінностях, які можуть завадити ефективній інтеграції. Необхідно проаналізувати основні перспективи розвитку та основні проблеми регіональної політики Африки та Латинської Америки.

Література

1. АТЭС: встреча мировых политических тяжеловесов // Эхо планеты. – 2007. – № 38.
2. Гайдук И. Печальный опыт разрядки в АТР // Международная жизнь. – 2007. – № 11.
3. Зименков Р. Свободные экономические зоны в США // США-Канаа: экономика, политика, культура. – 2005. – № 11.
4. Мохова И. Большой Ближний и Средний Восток // Азия и Африка сегодня. – 2007. – № 12.
5. Мусатова Е. Австралия – мировая урановая держава // Азия и Африка сегодня. – 2007. – № 10.
6. Николаенко В. Центральная Америка двадцать лет спустя // Международная жизнь. – 2007. – № 7.
7. Потапов М. Куда идет экономическая интеграция Восточной Азии // МЭиМО. – 2006. – № 9.
8. Султыгов А. Опыт урегулирования этнополитических конфликтов в АТР // Вестник МГУ. – Серия 12. – 2006. – № 1.
9. Чабанный В. Свободные экономические зоны Латинской Америки // Персонал. – 2007. – № 9.
10. Хелд Д., Гольнблатт Д. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура. – М.: Праксис, 2004. – 576 с.
11. Шергін С. Комплексні проблеми інтеграції в АТР: від Пусанського до Ханайського саміту в АТЕС // Політика і час. – 2007. – № 6.
12. Шергін С. Переборюючи протиріччя: Азійсько – Тихоокеанська дилема: асиметрична інтеграція та регіональна безпека // Політика і час. – 2004. – № 6, № 7/8.

Практичне заняття № 14 (2 год)

Регіональна політика Європейського Союзу

1. Завдання регіональної політики Європейського Союзу.
2. Основні інструменти.
3. Характеристика особливостей концепцій спільного розвитку.
4. Паневропейська динаміка руху регіонів.
5. Адаптивні регіональні моделі країн Центральної Європи.

Форма проведення: Ділова гра – ток-шоу “Свобода Савіка Шустера”.

Розгляд питання	Час розгляду
1. Проведення бліцопитування аудиторії з конкретного питання (шляхом анонімного голосування на папірцях)	5 хв.
2. Виступ доповідача щодо питання: Регіональна політика Європейського Союзу	5 хв.
3. Наведення нових даних опонентом щодо даного питання, Дискусія між відповідаючими	5 хв.
4. Питання з залу	3 хв.
5. Виступ доповідача щодо питання: Завдання регіональної політики ЄС. Основні інструменти	5 хв.
6. Виступ опонента з контраргументами щодо питання. Дискусія між відповідаючими	5 хв.
7. Питання з залу	3 хв.
8. Виступ доповідача щодо питання: Характеристика концепції спільного розвитку ЄС	5 хв.
9. Наведення нових даних опонентом щодо даного питання. Дискусія між відповідаючими	5 хв.
10. Питання з залу	3 хв.
11. Виступ доповідача щодо питання: Панєвропейська динаміка розвитку регіонів	5 хв.
12. Виступ опонента з контраргументами щодо питання. Дискусія між відповідаючими	5 хв.
13. Питання з залу	3 хв.
14. Виступ доповідача щодо питання: Панєвропейська динаміка розвитку регіонів: Адаптивні регіональні моделі країн Центральної Європи	5 хв.
15. Наведення нових даних опонентом щодо даного питання. Дискусія між відповідаючими	5 хв.
16. Питання з залу	3 хв.
17. Проведення бліцопитування аудиторії з тим самим питанням, що було на початку. З'ясування того, чи змінилася думка аудиторії після проведеного обговорення	5 хв.
18. Підведення підсумків семінару. Оголошення оцінок, заохочень та зауважень	5 хв.

Література

1. Василенко С. Перспективи інтеграції України в Європейський процес // Нова політика. – 2000. – № 6. – С. 12-17.
2. Гальчинський А. Нові можливості євроінтеграційної стратегії України // Політика і час. – 2003. – № 8.
3. Мрінська О.В. Регіональні перетворення: європейські регіони і перспективи розвитку, інтеграції та розширення ЄС (Конференція Асоціації регіональних досліджень – Гданськ, Польща, 15-18 вересня 2001 року) // Український географічний журнал. – 2002. – № 1. – С. 81.
4. Регіональна політика ЄС після його розширення: Аналітичні оцінки: Матеріали міжнар. семінару / Національний ін-т стратегічних досліджень (Закарпатський філіал); Фонд Конрада Аденауера. Представництво в Україні / О.С. Власюк (ред. кол.). – Ужгород: Ліра, 2004.– 242 с.
5. Фомин С. Розширення ЄС: момент істини для України // Політика і час. – 2004. – № 7. – С. 44–49.
6. Хелд Д., Гольблатт Д. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура. – М.: Практис, 2004. – 576 с.

Практичне заняття № 15 (2 год.) Транскордонне співробітництво регіонів

1. *Виклики та можливості для розвитку транскордонного співробітництва в контексті розширення ЄС.*
2. *Особливості регіональної інтеграції транскордонного співробітництва ЄС з іншими країнами.*
3. *Зони вільної торгівлі в світовій економіці (ВТО, вступ України).*
4. *Регіональні торговельні домовленості та Україна.*

Готуючись до першого питання, слід зауважити, що концепція державної регіональної політики передбачає розвиток транскордонного співробітництва як дійового засобу зміцнення міждержавних відносин і вирішення регіональних проблем у контексті налагодження міжнародного співробітництва у сфері регіональної політики і наближення національного законодавства з цих питань до норм і стандартів ЄС. Доречно розглянути Лінцьку декларацію та Мадридську Конвенцію від 21 травня 1980 року “Про транскордонне співробітництво місцевих органів самоврядування та адміністративних органів”. Також варто зосередитися на таких поняттях як режим державних кордонів, прикордонне співробітництво, транскордонне співробітництво та міжрегіональне (міжтериторіальне) співробітництво.

При відповіді на друге питання необхідно розглянути основні особливості регіональної інтеграції транскордонного співробітництва ЄС з іншими країнами, зокрема на поширення концепції “Європи регіонів” на країни- кандидати до вступу в Європейський Союз. Слід розкрити розвиток співробітництва у прикордонних районах, на зовнішніх кордонах Європейського Союзу та Східної Європи.

При підготовці до третього питання слід дати визначення вільним економічним зонам, які являють собою частину території країни, на якій встановлюється і діє спеціальний правовий режим економічної діяльності. Слід зазначити, що на території ВЕЗ запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних та фізичних осіб. Треба визначити об’єктивні передумови для успішної діяльності зон.

У четвертому питанні треба перелічити джерела нормативно-правової бази регіональних домовленостей України з ЄС та іншими країнами світу.

Література:

1. Барчан Г. Функціонування вільних економічних зон у ринковій економіці // Персонал. – 2006. – № 9.
2. Ведькал В. Правовий режим спеціальних економічних зон // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 9.
3. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 21 травня 1980 року // Офіційний вісник України – 2006. – № 9.
4. Колодязна В. Правові аспекти української політики транс-кордонного співробітництва // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 10.
5. Костуєв О. Конкуренція і вільні економічні зони // Конкуренція. – 2007. – № 1.
6. Лукашик С. Інтеграційні моделі транскордонного співробітництва // Україна – НАТО. – 2004. – № 3.
7. Матеріали Міністерства економіки // www.kmu.gov.ua.
8. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
9. Про затвердження Державної програми транскордонного співробітництва на 2007-2010 р: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 № 1819 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 52.
10. Словник-довідник Європейського Союзу / За ред. Ю. Марченко. – К.: КіС, 2001. – 152 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азаров М. Роль органів місцевого самоврядування в вирішенні питань соціально-економічного розвитку // *Фінанси України*. – 2007. – № 3.
2. Артеменко В. Основи вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя // *Регіональна економіка*. – 2003. – № 2. – С. 133-142.
3. Бабенко Г. Політичні аспекти регіонального розвитку // *Регіональна економіка*. – 2002. – № 3. – С. 216-219.
4. Бажан І. Вдосконалення державного організаційно-економічних механізмів регулювання трудового потенціалу // *Україна: аспекти праці*. – 2005. – № 5.
5. Беліма М. Регіональний розвиток України та прямі іноземні інвестиції // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2002. – № 12. – С. 10-15.
6. Блейклі Е. Планування місцевого економічного розвитку: теорія і практика. – Львів: Літопис, 2002. – 416 с.
7. Бобов К. Передумови та перспективи розвитку курортного комплексу України // *УГЖ*. – 2005. – № 2.
8. Богуславський П. Кризис экологии // *Экология и жизнь*. – 2001. – № 3.
9. Буковинський С. Зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування як чинник економічного зростання // *Вісник Національного банку України*. – 2007. – № 2.
10. Бабич-Декань О. Регіональні аспекти національної безпеки України // *ПіК*. – 2003. – № 30. – С. 22-23.
11. Бубуенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем // *Економіка України*. – 2007. – № 8.
12. Бутко М. Державне регулювання як інструмент збільшення конкурентоспроможності регіонів // *Економіка України*. – 2007. – № 6.
13. Волков Ю.Г., Нечипуренко В.Н., Попов А.В., Самычин С.И. Социология: Курс лекций. – Ростов-н/Д.: Феникс, 1999.
14. Вантух В.П. Методика досліджень регіональної політики в АПК // *Економіка АПК*. – 2006. – № 4. – С. 23-31.
15. Гайнріх Д., Гергт.М. *Екологія: DTV-ATLAS*. – К.: Знання-Прес, 2001. – 287 с.
16. Горковенко І. Сукупність понять у теорії трудового потенціалу // *Економіка АПК*. – 2006. – № 5.
17. Горлачук В. *Землекористування на межі тисячоліть / Львів: НВФ“Укр.Технології”, 2005. – 130 с.*

18. Господарський кодекс України // zakon.rada.gov.ua.
19. Грудзевич У. Конкурентні переваги регіону у формуванні фінансової інфраструктури // Регіональна економіка – 2002 – № 2. – С. 235-240.
20. Деякі питання Міністерства регіонального розвитку та будівництва: Постанова КМУ від 16 травня 2007 року № 780 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 39.
21. Долішній М. Основи регіоналізації: концептуальний підхід // Регіональна економіка – 2003. – № 3. – С. 7-17.
22. Дорогунцов С. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.
23. Дубос Р. Економіка природокористування: Навч посібник. – К.: Леся, 2007.
24. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні // Економіка України. – 2003. – № 6. – С. 4-6.
25. Євдокименко В. Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці: концептуальний підхід в сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 104-117.
26. Спіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник. – К.: Видавництво “Наукова думка”, 2000. – 339 с.
27. Жеременко Є. Використання коштів місцевих бюджетів / Фінанси України. – 2005. – № 8.
28. Жук М. Регіональні пріоритети підвищення зовнішньої торгівлі регіонів // Регіональна економіка. – 2002. – № 1.
29. Заставний Ф. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 76-90.
30. Захожай К. Аналіз міжрегіональних пропорцій доходної частини місцевих бюджетів за регіонами України // Персонал. – 2007. – № 5.
31. Земельний кодекс України // zakon.rada.gov.ua.
32. Золотарьова О. Регіональні гонки // Дзеркало тижня. – 2001. – № 36.
33. Іванова Н. Збереження і розвиток трудового потенціалу України // Соціальний захист. – 2007. – № 10.
34. Ішук С. Територіально-виробничі комплекси й економічне районування: Методологія, теорія – К.: Міносвіти України, 1996.
35. Кадастр природних ресурсів: Навч посібник / О. Миколи, М. Ступень, В. Пересоляк – Львів: Новий світ – 2000, 2006.
36. Керемчан В. Інституційний механізм регіонального розвитку в країнах Європи // Вісник НАДУ – 2005. – № 1. – С. 278-281 Кодекс законів про працю. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 1086 с.

37. Кондратьев К. Глобальные изменения на рубеже тысячелетий // Экология и жизнь. – 2002. – № 1.
38. Концепція державної регіональної політики: Затв. Наказом Президента України № 341/2001 від 25 травня 2001 р. // www.president.gov.ua/officdocuments/82563326html.
39. Конституція України, 1996 р.
40. Конституція України, 2007 р.
41. Коротич О. Соціально-територіальний потенціал та реальні досягнення регіонів України // Вісник НАДУ – 2005. – № 1. – С. 282-287.
42. Князев С. Сучасний стан та особливості регіональних бюджетних систем // Регіональна економіка. – 2006. – № 4.
43. Кухарська Н. Економічне зростання як основа економічного розвитку України // Регіональна економіка. – 2007. – № 2.
44. Леонтєва Г. Лекції з економічної і соціальної географії України: Навч. Посібник. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 176 с.
45. Лютий Ю. Переробка відходів – екологічна і ресурсна безпека держави // Діловий вісник. – 2006. – № 7.
46. Лященко В., Макагон О. До питання про необхідність багатовекторного міжрегіонального та транскордонного співробітництва // Регіональна економіка. – 2002. – № 1. – С. 17-21.
47. Матеріали Міністерства економіки // www.kmu.gov.ua.
48. Мельник С. Формування трудового потенціалу міста: напрямки взаємодії органів управління та роботодавців // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 5.
49. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
50. Морозова Т.Г., Победина М.П., Поляк Г.Б. и др. Региональная экономика: Учебник для вузов.– М.: ЮНИТИ, 2000. – 472 с.
51. Нижник Н. Співвідношення державного та регіонального розвитку та регіонального управління // Вісник НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 275-279.
52. Новікова О. Напрями вдосконалення державного та регіонального управління щодо збереження та розвитку трудового потенціалу України // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 5.
53. Основи введення сільського господарства та охорона земель: Навч. Посібник / Н. Грабак. – К.: Професіонал, 2006. – 495 с.
54. Постанова Кабінету Міністрів “Про концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні” від 14 березня 1994 р.
55. Про затвердження об’єктів, що фінансуються у 2007 році за рахунок субвенції.: Постанова КМУ від 26 травня 2007 року № 779 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 41.

56. Поплавська Т. Від сильних місцевих бюджетів до заможної України // Фінансовий контроль. – 2007. – № 3.
57. Програмно-цільовий метод формування місцевих бюджетів // Все про бухгалтерський облік. – 2007. – № 59.
58. Про затвердження порядку підготовки, укладання та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди: Постанова КМУ від 23 травня 2007 року № 751 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 39.
59. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
60. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України, Ін-т регіон. дослідж.; Відп. ред. акад. М. Долішній. – Л., 2001.
61. Рибалка С. Державна регіональна політика: проблеми становлення в Україні // Вісник НАДУ. – 2005. – № 1. – С. 305-312.
62. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – С. 3.
63. Сільченко О. На чому ґрунтується регіонологія? // Науковий світ. – 2004. – № 3. – С. 8-15.
64. Словник-довідник Європейського Союзу. За ред. Ю. Марченко. – К.: КіС, 2001. – 152 с.
65. Старостенко Н. Методологія формування міжбюджетних трансфертів // Фінанси України. – 2007. – № 7.
66. Старостенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста // Економіка України. – 2005. – № 9.
67. Статистичні дані щодо економічного стану регіонів України // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С. 104-115.
68. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки: Навч. пос. – К.: КНЕУ, 2002. – 116 с.
69. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: навч. пос. для Вузів. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.
70. Ступчук Л. Ресурсний потенціал України в контексті євроінтеграції // Освіта України. – 2006. – № 8.
71. Талан М. Трудовий потенціал України: проблеми збереження та відтворення // Соціальний захист. – 2004. – № 4.
72. Трудовий потенціал – важливий чинник соціально-економічного розвитку України // Праця і зарплата. – 2007. – № 36.
73. Харазішвілі Ю. Оцінка ефективності соціально-економічного розвитку регіонів // Економіка України. – 2007. – № 9.

-
74. Харазішвілі Ю. Ресурсний потенціал та тіньова економіка України // Банківська справа. – 2006. – № 4.
  75. Харічков С. Іпотека як інструмент мобілізації інвестиційних потоків у сферу освоєння техногенно-ресурсного потенціалу України // Фінанси України. – 2006. – № 3.
  76. Хелд Д., Гольнблатт Д. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура. – М.: Праксис, 2004. – 576 с.
  77. Ціхановська О. Соціально-економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села // Економіка АПК. – 2007. – № 8.
  78. Чернюк Л., Клиновий Д. Розміщення продуктивних сил України: Навч. Посібник.– К.: ЦУЛ, 2002. – 470 с.
  79. Чубенко Л. Правові проблеми вдосконалення структури розподілу бюджетних коштів // Економіка України. – 2007. – № 9.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Внутрішні та зовнішні аспекти регіональної політики на Україні.
2. Регіони та економічні райони України, їх функції.
3. Європейська хартія про регіональне самоврядування.
4. Регіональна економічна політика на Україні.
5. Регіональна економічна політика в країнах ЄС.
6. Правове регулювання бюджетних відносин на Україні.
7. Регіональний розвиток енергетичних галузей.
8. Міграційна політика ЄС.
9. Нормативно-правова база регіональної політики України.
10. Оцінка природних ресурсів, види та методи.
11. Формування міжгалузевих комплексів.
12. Територіальна організація виробництва регіону на Україні.
13. Територіальна організація сфери послуг регіону на Україні.
14. Концептуальні підхід щодо територіальної організації виробництва.
15. Теоретичні концепції організації сфери послуг регіону.
16. Типи територіальної структури господарств.
17. Міграційна політика України.
18. Погіршення соціально-екологічної ситуації у південних регіонах.
19. Наслідки катастрофи навколо ЧАЕС.
20. Модель територіальної організації господарства (техносфери).
21. Мовна політика на Україні.
22. Мовна політика країн ЄС.
23. Приватизація як наріжний камінь перетворювальних процесів на селі.
24. Централізація та децентралізація влади: недоліки та переваги.
25. Задачі регіональної політики в країнах Європи.
26. Розвиток співробітництва у прикордонних районах.
27. Бюджет: функції, суть і значення.
28. Лізинг як джерело залучення інвестицій.
29. Природно-ресурсний потенціал регіонів України.
30. Регіональні комплекси: процес формування і види.
31. Еволюція концепції глобалізації.
32. Урбаністична політика України.
33. Урбаністична політика країн ЄС.
34. Політика соціального захисту в ЄС.
35. Політика соціального захисту в країнах СНД.
36. Єврорегіони: історія і сучасність.
37. Україна і процеси глобалізації.

38. .Екологія Миколаївської області у XXI ст.
39. Мале підприємництво в Миколаївській області у XXI ст.
40. Сфера послуг на Півдні України.
41. Людський вимір регіональної глобалізації.
42. Глобалізація економіки і регіональна інтеграція.
43. Регіональна політика АПК України.
44. Регіональні паливно-енергетичні комплекси України.
45. Африканський континент в регіональному вимірі.
46. Латинська Америка: регіональний аспект.
47. Південна Америка в регіональному вимірі.
48. Регіональна політика Австралії.
49. Мексика у регіональному вимірі.
50. Регіональна політика США.
51. Регіональна політика Канади.
52. Бразилія: регіональний аспект.
53. Регіональна політика Аргентини.
54. Регіональна політика Перу.
55. Чілі в регіональному вимірі.
56. Політика Японії в регіональному вимірі.
57. КНР: особливості регіональної політики.
58. В'єтнам: регіональний аспект.
59. Регіональна політика КНДР.
60. Тайвань у регіональному вимірі.
61. Регіональна політика Індії.
62. Регіональна політика країн Перської затоки.
63. Регіональна політика Єгипту.
64. Регіональна політика ПАР.
65. Марокко: регіональний аспект.
66. Регіональна політика Нової Зеландії.
67. Загальні засади регіональної політика Азії.
68. Регіональна політика Європейського союзу.
69. Регіональна політика країн СНД.
70. Норвегія, Швеція, Фінляндія: регіональний вимір.
71. Регіональна політика Російської федерації.
72. Регіональна політика Молдавії. Проблема Придністров'я.
73. Основні засади регіональної політики в Україні.
74. Регіональна політика ФРН.
75. Характеристика регіональної політики Франції.
76. Іспанія в регіональному вимірі.
77. Особливості регіональної політики Великобританії.

- 78. Регіональна політика Італії.
- 79. Політика Польщі: регіональний вимір.
- 80. Регіональна політика балканських країн.
- 81. Регіональна політика Туреччини.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ ТА ІСПИТУ

1. Дати визначення поняття “регіональна політика”.
2. Актуальність регіонального підходу в сучасних геополітичних умовах.
3. Головні задачі та напрямки регіональної політики.
4. Сутність системного підходу у регіональній політиці.
5. Суб’єкти регіональної політики.
6. Регіональне вирівнювання.
7. Критерії визначення проблемних регіонів.
8. Формування регіональної політики в Україні.
9. Дати визначення поняття “регіон”.
10. Сутність районування, принципи регіонального поділу.
11. Які регіони та економічні райони виділяють в Україні?
12. Економічне районування в СРСР.
13. Моделі соціально-економічного районування в Україні.
14. Функції регіонів.
15. Принципи, на яких ґрунтується регіональна політика.
16. Принцип субсидіарності.
17. Принцип солідарності.
18. Принцип вибірковості.
19. Децентралізація та її форми.
20. Принцип партнерства.
21. Принцип програмування.
22. Міжсекторне співробітництво в системі місцевого самоврядування.
23. Що таке “Агентство Регіонального Розвитку”?
24. Регіональні еліти в здійсненні регіональної політики.
25. Принцип концентрації адиціоналізму.
26. Роль соціальних досліджень в здійсненні регіональної політики.
27. Зворотній зв’язок між владою та регіонами.
28. Зміст аспектів регіональної політики.
29. Суть і значення регіональної економіки.
30. Основні сегменти регіональної економічної політики.
31. Суть і значення бюджету.
32. Функції регіональних бюджетно-податкових систем.
33. Структура бюджету.
34. Базові принципи формування регіональних бюджетів.
35. Сутність бюджетного фінансування.
36. Бюджетні резерви.
37. Правове регулювання бюджетних відносин.
38. Склад доходів бюджетів і фіскальна політика.

39. Децентралізація державних функцій у бюджетно-податкових сферах.
40. Форми фінансової допомоги регіонам.
41. Принципи визначення розміру допомоги регіонам.
42. Основні напрямки бюджетної регіональної політики.
43. Інвестиційна діяльність, її форми.
44. Суб'єкти інвестиційної діяльності.
45. Лізинг як особлива форма фінансування інвестиційного проекту.
46. Фінансові аспекти активізації інвестиційного процесу в Україні.
47. Природно-ресурсний потенціал регіонів.
48. Природокористування та його основні напрямки.
49. Економічна оцінка природних умов і ресурсів.
50. Антропогенно-техногенне навантаження на регіони.
51. Галузевий принцип управління господарством, його переваги і недоліки.
52. Територіальний (регіональний) принцип управління господарством, його переваги і недоліки.
53. Галузі господарства, галузева структура господарства регіонів.
54. Функціональна систематика видів господарської діяльності.
55. Секторна модель структури народного господарства.
56. Міжгалузеві та внутрішньогалузеві народногосподарські пропорції.
57. Типи структури господарства регіону.
58. Основні структурні показники аналізу структури господарства регіону.
59. Визначення поняття “комплексності” господарства регіону.
60. Міжгалузеві комплекси, їх види, процес формування.
61. “Перекриття” в міжгалузевих комплексах.
62. Зміст енерго-виробничих циклів, їх стадії.
63. Групи (види) ЄВД.
64. Аналіз структури господарства регіону за міжгалузевими комплексами та циклами.
65. Індивідуальне, групове та комплексне розміщення виробництв.
66. Концепція комплексного розміщення виробництва (концепція ТВК).
67. Територіальна організація сфери послуг регіону.
68. Територіальна структура господарських комплексів регіонів.
69. Типи територіальної структури господарства.
70. Практичне значення аналізу територіальної структури господарств.
71. Мета та основні напрямки регіональної соціальної політики.
72. Механізми реалізації регіональної соціальної політики.
73. Регіональна науково-технічна політика: мета, основні задачі.
74. Механізми реалізації науково-технічної регіональної політики.
75. Основні аспекти регіональної екологічної політики.

76. Соціально-екологічна ситуація в регіонах України.
77. Поняття територіальної організації суспільства.
78. Загальні методологічні принципи раціональної, територіальної організації господарства регіону.
79. Види функціональних ділянок регіону з різними антропогенно-техногенними навантаженнями.
80. Теоретичні моделі територіальної організації природного ландшафтного середовища.

ДОДАТОК 1

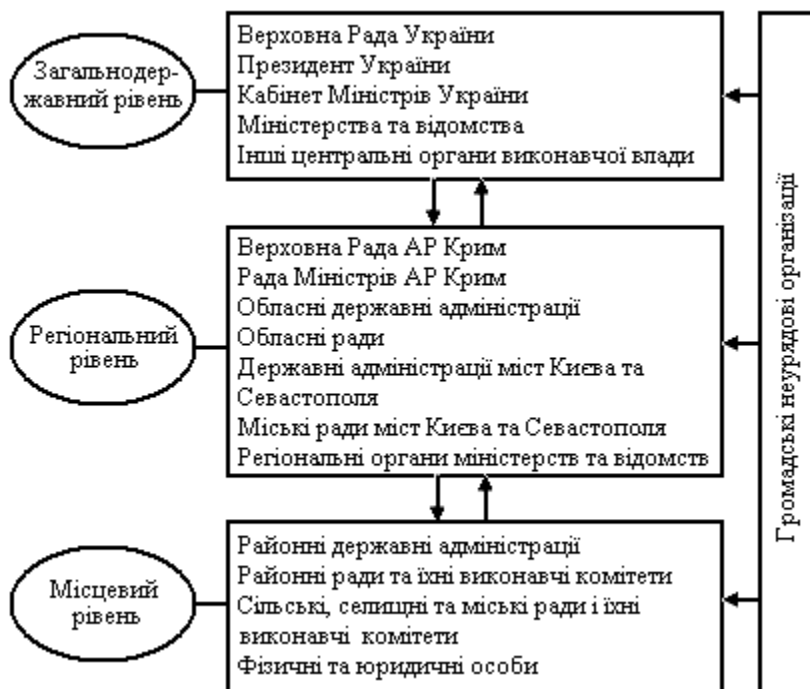
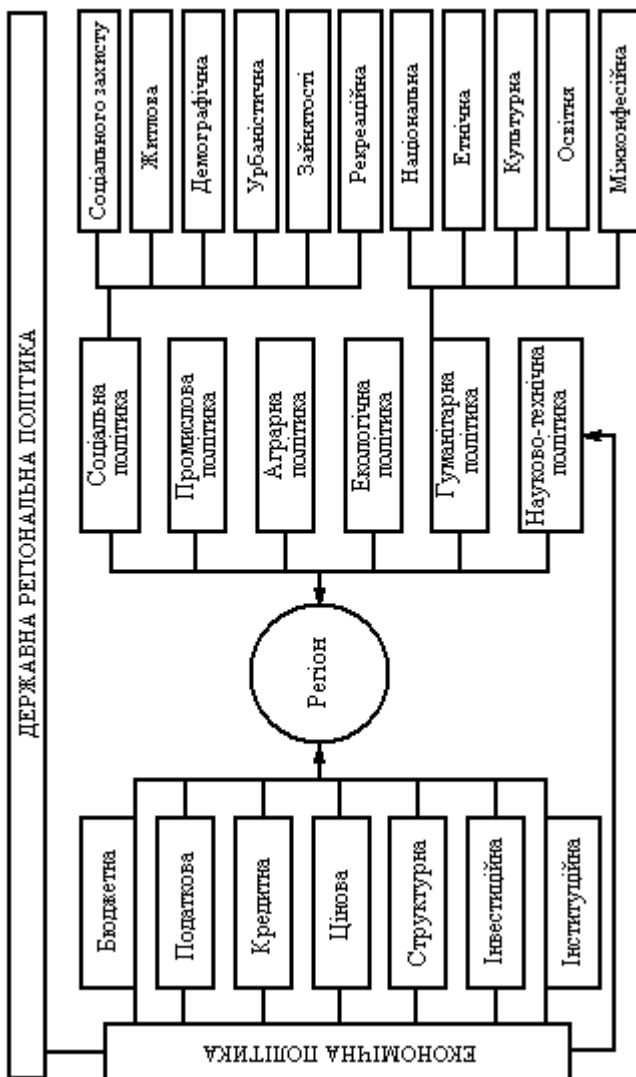
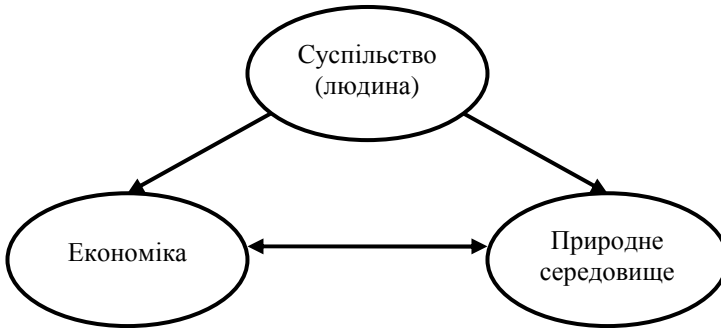

Рис. 1.1. Суб'єкти регіональної політики України

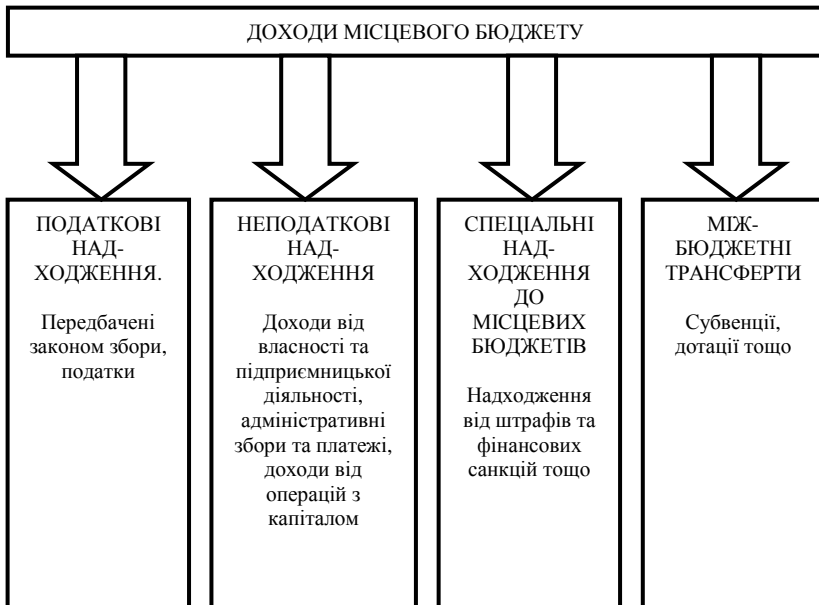
ДОДАТОК 2

ДОДАТОК 3

ДОДАТОК 4

ДОДАТОК 5

Інтегральний показник

III рівень – групування комплексних показників у інтегральний

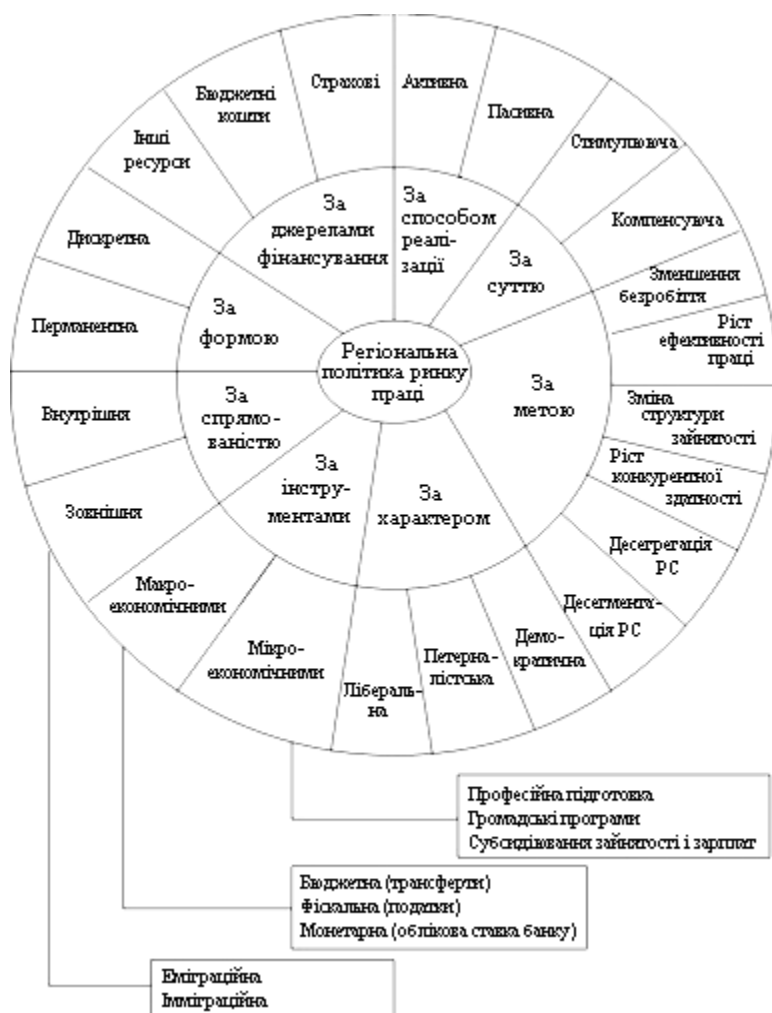
Комплексні показники		
Кількісний стан трудового потенціалу	Стан здоров'я населення	Рівень освіченості населення

II рівень – групування одиничних показників у комплексні

Одиничні показники		
Кількість осіб, які доживають до нижньої межі працездатного віку; кількість людинороків, які має прожити до кінця життя особа, яка дожила до нижньої і верхньої межі працездатного віку	Рівень захворюваності населення; суб'єктивна оцінка стану свого здоров'я	Рівень професійної підготовки населення; рівень оновлення знань; науковий потенціал суспільства; рівень винахідництва, раціоналізаторства; рівень комп'ютерної грамотності населення; рівень творчої та інноваційної активності

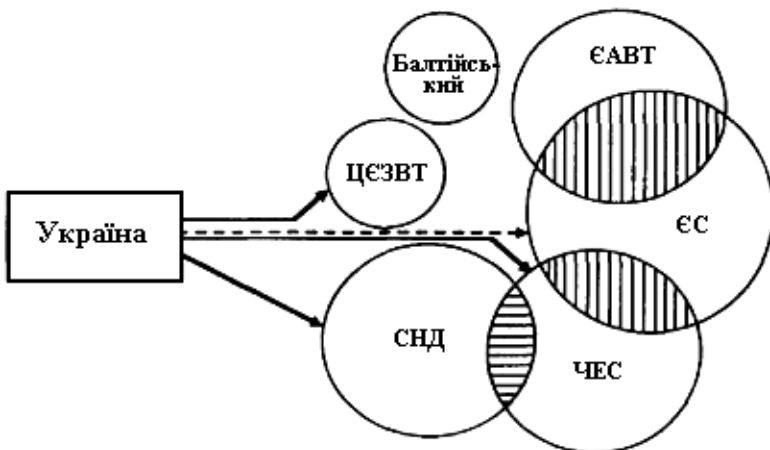
I рівень – добір і розрахунок одиничних показників

ДОДАТОК 6

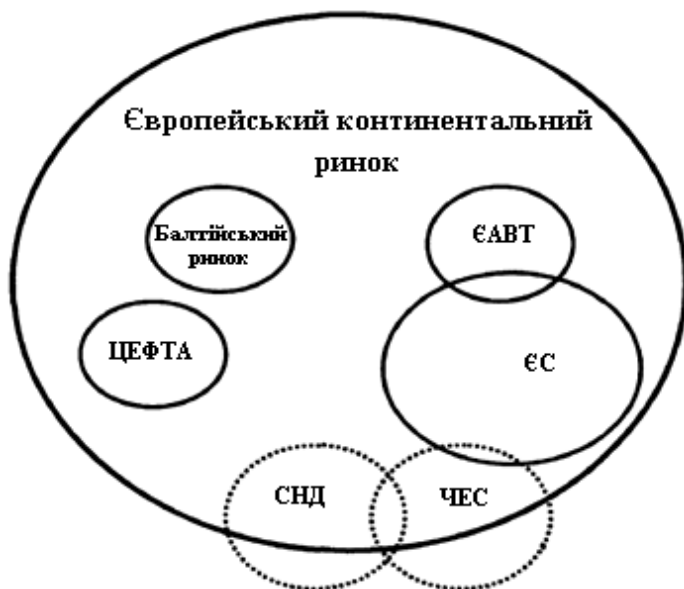
ДОДАТОК 7

Поле регіональних інтересів України

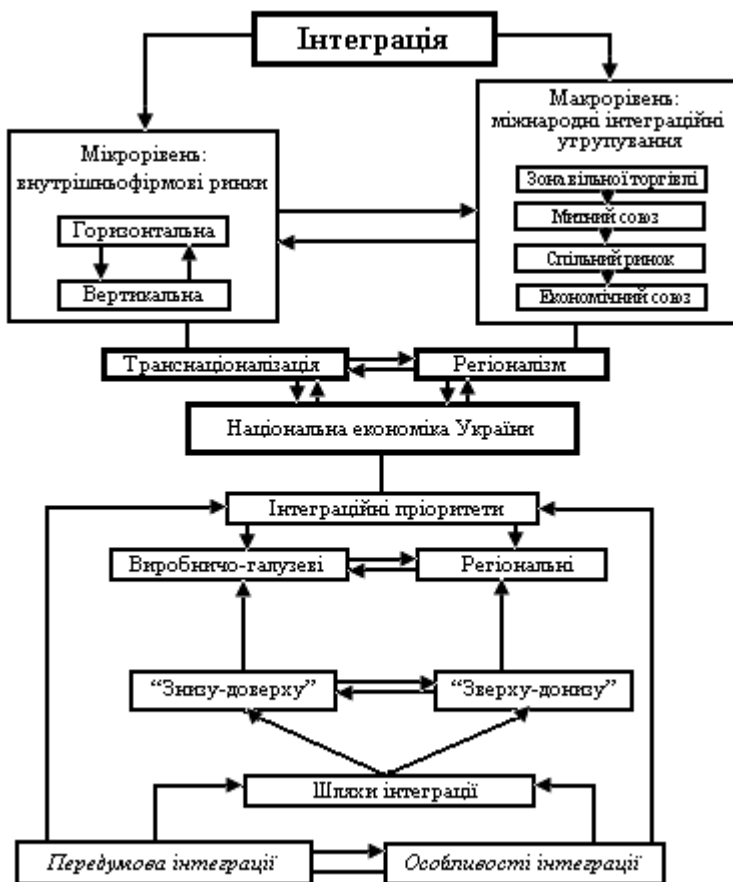
ДОДАТОК 8

Регіональні сегменти загальноєвропейської економічної інтеграції

ДОДАТОК 9

Формування інтеграційних пріоритетів національної економіки

В.Д. Бронніков

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
І РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ**

*Навчально-методичні
матеріали*

Методична серія

Випуск № 107

Редактор *І. Якименко*
Технічний редактор, дизайн обкладинки,
комп'ютерна верстка *К. Дорофєєва*.
Друк *С. Волинець*.
Фальцювальньо-палітурні роботи *А. Грубкіна*.

Підписано до друку 27.10.2008 р.
Папір офсетний. Формат 60x84¹/₁₆.
Гарнітура "Таймс".
Обл.-вид. арк. 2,07. Умовн. друк. арк. 3,26.
Наклад 100 прим. Зам. № 2442

Видавництво МДГУ ім. Петра Могили.
Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 1175 від 25.12.2002 р.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.